

V mezích toku evoluce

Jiří Vácha: *Meze darwinismu*

Brno, Masarykova univerzita 2020. 384 s.

Lékař, biolog a znalec fenomenologické filosofie Jiří Vácha si ve své rozsáhlé a vysoce erudované knize *Meze darwinismu* stanovil nelehký úkol kriticky zhodnotit vývoj evolučních teorií v posledních desetiletích. A to je úkol nadmíru složitý, o to složitější, když si uvědomujeme, jak darwinismus od druhé poloviny 19. století hluboce ovlivnil nejen dnešní podobu našeho poznání v přírodních vědách o životě, ale výrazně zasáhl i do mnoha dalších složek lidské společnosti. Evoluční teorie byla mnohokrát velebena jako koruna vědeckého bádání a stejně tak mnohokrát zatracena jako hrozba pro naše nejdůležitější a nejdůležitější hodnoty. Ať tak či tak, je nezpochybnitelné, že změnila náš pohled na život, náboženství, náš původ a mnohé další aspekty naší civilizace. Proto také Karl Popper charakterizuje darwinismus jako koncept, který je vlastně vědeckým programem a ne „pouhou“ vědeckou teorií. Význam tohoto programu pak spočívá především v historické roli, kterou sehrál v emancipačním procesu přírodních věd o životě.

Neoddělitelnou, ale i pochopitelnou součástí vědeckého programu, který nabízí současná evoluční teorie vyrůstající z darwinismu, jsou však jistá omezení, která se Vácha snaží definovat. Tato omezení pramení z fyzikálně-chemického redukcionismu. Váchův přístup je veskrze kritický a opírá se v podstatě o filosofická východiska fenomenologie – s tím, že darwinismus není nepravdivý, ale je omezený, protože není schopen objasnit podstatu vědomého prožívání. Přírodní výběr a adaptace neposkytují důvěryhodná vysvětlení pro toto základní tajemství života.

Váchova obsáhlá monografie *Meze darwinismu* je přehledně rozčleněna do „Úvodu“ a třinácti kapitol a vybavena bohatým doplňkovým a poznámkovým aparátem. Hned v úvodu autor konstatuje, že kdyby byl český knižní trh dostatečně velký, bylo by zapotřebí vydat hned dvě knihy tohoto zaměření, jednu odbornou a druhou popularizační, která by vycházela z argumentace té první. Nicméně, nezbylo než se pokusit spojit oba úkoly do jednoho svazku. A to se autorovi zdařilo, podle mého mínění, velmi dobře. Text je celkově až překvapivě čtivý, psaný nepříliš složitým jazykem, přesto však působí velmi kompaktně a srozumitelně. Každou kapitolu, jež je takřka ve všech případech dále členěna do podkapitol, uzavírá souhrn, ve kterém autor opakovaně formuluje její hlavní myšlenky a teze. Text knihy tak slouží současně jako obsáhlý přehled a ucelený zdroj informací pro zájemce z řad veřejnosti i odborníků nejrůznějšího zaměření.

Obsah prvních osmi kapitol v zásadě postupuje do jisté míry podle chronologického řazení: od analýzy historických kořenů biologického pojetí života, který organismus chápe jako chemický molekulární stroj (Kapitola první: Zapření a reha-

bilitace nitra), přes podrobnou interpretaci počátků a vývoje darwinismu (Kapitola druhá: Darwinismus) až k nedávným, či současným evolučním směrům, jako jsou neutralismus a genetický drift (Kapitola třetí: Neutrální teorie), Evo-devo (evoluce individuálního vývoje) – Kapitola čtvrtá, Epigenetika – Kapitola pátá, horizontální přenos genů (Kapitola šestá: Další kritikové Moderní syntézy), Strukturalismus – Kapitola sedmá, či systémové pojetí a komplexnost (Kapitola osmá: Komplexnost – výzva pro darwinismus). Následující čtyři kapitoly (Fenomenální vědomí; „Funkce“ vědomí; Past skepticismu; Diskuse) se pak zabývají fenomenologickým pojetím vědomí, poznání a kritikou metodologie vnějšího pohledu darwinismu na tuto problematiku. Závěrečnou Třináctou kapitolu pak celou vyplňuje Závěr.

Dnešní zkušenostní věda je postavena na empirickém základě a jejím úkolem je vytvářet falzifikovatelné modely, které jsou schopné popsat i predikovat s jistou mírou pravděpodobnosti stavu různě složitých systémů a struktur reality. Nic více ani méně. Je tedy pochopitelné, že tento způsob poznání má svá omezení, která jsou definující a nelze je snadno opustit, aniž bychom tím současně narušili to, co považujeme za vědecký způsob poznání, kterého si tak vysoce a zásadně ceníme. Přesto je Váchova kniha velice záslužná, je to obohacující poctivé dílo o evoluci, charakterizované poučenou filosofickou reflexí, které patrně nemá v současném českém prostředí obdoby. Váchovi se v něm rozhodně podařilo osobitě zachytit a barvitě vylíčit komplikovaný rej a víření nepřetržitého toku evoluce. A to je vzácné.

Již v roce 1985 Kurt Vonnegut v ikonickém románu *Galapágy*¹ ve zkratce trefně vystihl fakt, že veškeré evoluční myšlení se za posledních sto padesát let vtělilo do obdoby anekdotického paradoxu o slepici a vejci. Tedy do otázky, co je v evoluci důležitější: *Good luck or good genes?* Nakonec však vždy stejně dojdeme k tomu, že jedinou možnou správnou odpovědí je *good luck*... O to úžasnější je pak zjištění, že už Mendel k prakticky stejnému názoru dospěl v závěru svého posledního dopisu, který adresoval Nägeliemu 18. listopadu 1873: „...potom by spontánní vznik kříženců Hieracíí mohl být přičítán na vrub dočasným rušivým vlivům, které by... musely nakonec přivodit zánik postiženého druhu, zatímco... šťastněji organizovanému potomku křížence, kterému právě trvající telurické a kosmické poměry vyhovují, by se mohlo podařit, aby zahájil boj o existenci a pokračoval v něm po dlouhá údobí, až by i jeho nakonec stihl stejný osud.“²

Jsem si víceméně jistý, že kdyby Mendel se svým geniálně prozíravým úsudkem měl dnes tu možnost, s chutí by si důkladně přečetl knihu svého brněnského kolegy Jiřího Váchy.

Jiří Sekerák

Mendelianum, Moravské zemské muzeum, Brno
jsekerak@mzm.cz

1 Vonnegut, K. Jr., *Galapágy*. Přel. J. Jiráček. Frýdek-Místek, Alpress 2003.

2 Mendel, G., *Pokusy s hybridy rostlin*. Přel. A. Matalová. Brno, K-public 2008, s. 85.